

Lär dig mer om disgen 8, del 34

TEXT: Björn Johansson
BILD: DISGEN 8.2
Kartfragment © Lantmäteriverket

Underlagskartor i Disgen 8.2

Några historiska underlagskartor visar hur släktens omgivning såg ut förr i tiden

I förra artikeln om Kartfunktionen i DISGEN 8.2 fick du lite tips om hur du kunde visa din släkt på den gröna grundkartan. Ortsymboler visade orternas typ och notissymboler visade vad som hänt på de olika platserna.

Nu skall vi gå ett steg längre. Vi vill naturligtvis se mer än en grön yta och några kommun- och församlingsgränser. Vi vill också kunna se hur omgivningen runt gårdarna ser ut. Vi behöver med andra ord lägga in underlagskartor som illustrerar den geografiska belägenheten för dina släktgårdar vid olika tidpunkter och i olika skalor. Med samtida underlagskartor på plats har vi lättare att ange läget för gamla gårdar och torp.

Kartor i olika utföranden

Kartor finns i många olika utföranden. Övergripande, s.k. småskaliga, kartor visar översiktligt land och vatten, åkrar och skogar, tätorter, vägar och gränser för större ytor som kommuner och län medan detaljerade, s.k. storskaliga, kartor visar tätorter, kyrkor och gårdar tillsammans med församlings- och fast-

ighetsgränser och många andra detaljer. Äldre kartor över Sverige framställdes med s.k. konisk projektion medan moderna kartor över Sverige baseras på cylindrisk projektion. Exempel på äldre kartor är Generalstabskartan och Häradsekonomiska kartan. Dessa kartor har lägesangivelser i lat/lon. Senare tiders kartor använder koordinatsystemet Rikets nät, RT 90. Här hittar vi i olika skalor Sverigekartan, den "blå" vägkartan, den "gröna" topografiska kartan, den "gula" ekonomiska kartan. Bland de nu aktuella kartorna från Lantmäteriet finner du Sverigekartan, Översiktskartan, Terrängkartan, Vägkartan, Fastighetskartan och Tätortskartan och alla har anpassats till ett nytt koordinatsystem som kallas SWREF 99 TM. Men i bladens kant anges även koordinatsystemen RT 90 och lat/lon.

Hitta kartor

Som släktforskare har du nog en ansenlig bunt av de "blå", "gula" och "gröna" kartorna i dina hyllor, som täcker dina släktingars hemtrakter. Säkert också

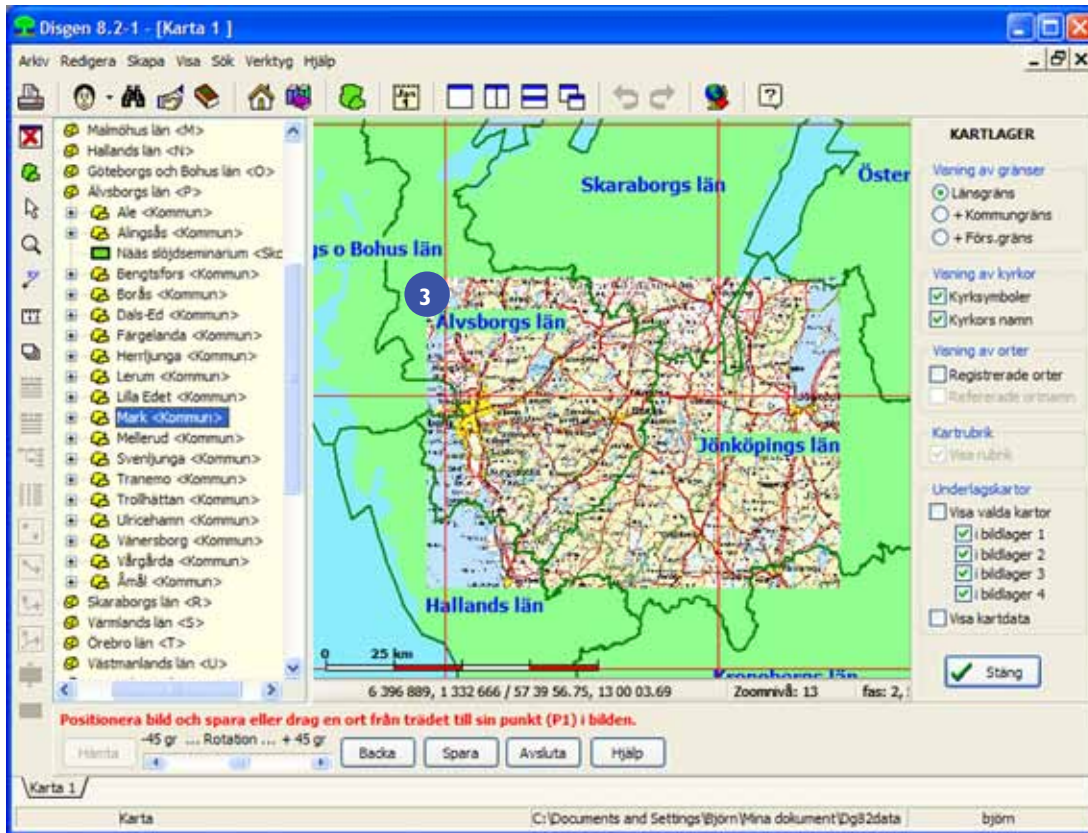
en och annan Generalstabskarta med lite röda kompletteringsstryck [1]. Alla dessa kartor går utmärkt att skanna och beskära i ett bildprogram.

Sedan har vi ju den digitala versionen av Häradsekonomiska kartan, som Släktforskarförbundet gav ut på DVD för några år sedan.

Moderna och historiska kartor i digital form kan man köpa från Lantmäteriet, se www.lantmateriet.se. I år har man avslutat ett jätteprojekt där tre centrala arkivs samlade historiska kartor och förrättningshandlingar har skannats så att de nu är tillgängliga via internet. Vill man köpa en digital kopia gäller f.n. ett engångspris på 150 kr/akt (som kan vara en enstaka avstyckningskarta eller en hel skiftesakt på 100-talet sidor).

Underlagskartor är bilder

I DISGEN 8.2 kan vi lägga in olika typer av kartbilder. Det är bildformaten bmp eller jpg som gäller. För att DISGEN-programmet i datorn inte skall belastas med för mycket samtidig kartinformation rekommenderar jag att dina kartbilder

inte är större än ca 50 Mb styck. Arbeta hellre med flera små kartklipp än med stora blad. Stora bilder från gamla kartor, som hela blad av Generalstabskartan eller Häresekononiska kartan, blir dessutom omöjliga att placera i DISGENS rätvinkliga grundkarta med RT 90 som koordinatsystem.

Varje kartbild placeras i ett av fyra lager, där lager 1 är det översta lagret och lager 4 är det understa. Varje kartbild visas inom ett zoomintervall. Genom att placera kartbilder med olika upplösning eller detaljgrad i olika lager och tilldela dem olika zoomintervall kan du få dem att samverka, överlagra och ersätta varandra när du zoomar in och ut. Eftersom det är bilder vi arbetar med kan du naturligtvis även lägga in t.ex. flygfoton, gårdsfoton och andra illustrationer i din släkts geografi. Du kan också välja att lägga kartor från olika tidsperioder i de olika lagren och på så sätt visa tidsrelaterade bakgrunder för din släkt.

Spara i mappen DgMap

Alla kartbilder som du skall använda placeras i datamappens undermapp DgMap. Om du behöver vrida en kartbild kommer den att sparas i en vriden kopia i samma mapp. Det är denna bild som senare används i din visning.

Verktyg för kartbildsimport

När du skall hämta en kartbild börjar du med att öppna kartans bakgrundsmeny med höger musknapp. Välj Importera underlagskartor.

Ortpanelen till vänster öppnas, om den inte redan var synlig, alla gränser på kartan blir 1 punkt bredare och ett rutnät med storleken hos skallinjalerna visas. Nederst i kartfönstret dyker en import- och redigeringspanel upp [2]. Med verktygen här, tillsammans med tangenterna för zoomning och förflyttning, kan du genomföra rektifiering (vridning och zoomning av bilden för att passa grundkartans nordriktning) och geokodning (placering av bilden i DISGENS RT 90-nät). Den röda texten ovanför knapparna är tips på vad du kan göra som nästa steg.

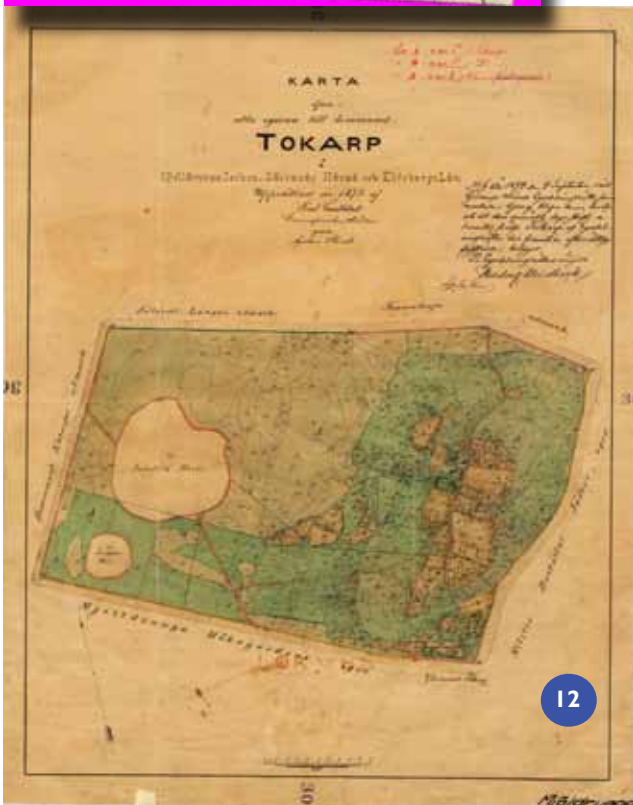
Vi skall nu gå igenom några sätt att importera olika typer av kartbilder, och varje variant beskrivs övergripande här. För detaljer om de olika momentens utförande hänvisas du till manualen och programmets hjälptexter.

Import med hjälp av kända orter

Vi har en digital bild över södra Västergötland klippt ur Sverigekartan.

- Vi väljer den gröna grundkartans vy så att hela Älvsborgs län syns (drag kartan med musen, zooma med musrullen)
- Vi hämtar kartbilden [3]
- Vi zoomar in kartan tillsammans med bilden så att en ort i kanten av bilden kan identifieras. Denna måste förekomma som en församling i ortträdets till vänster. Mindre orter brukar ofta heta samma som sin församling.
- Vi markerar med musen församlingens namn i ortpanelen och drar denna från trädet till motsvarande symbol på kartbilden. När musens vänsterknapp släpps fixeras bildens ortsymbol i grundkartans position för församlingens kyrka.

För att flytta kartbilden i förhållande till grundkartan använder vi enklast pil-tangenterna samtidigt som vi håller nere Shift-tangenten. Mindre steg får vi om vi samtidigt håller nere både Shift- och Ctrl-tangenterna. På motsvarande sätt zoomar vi kartbilden i förhållande till grundkartan med + / - tillsammans med nedtryckt Shift-tangent, och små steg med både Shift och Ctrl.

En kartnål "håller" nu bilden på rätt plats på just denna punkt. [4]

- Vi upprepar förloppet för en ny ort på andra sidan av bilden [5].
- Nu har bilden fått kartnålar på två kända referenspunkter på grundkartan och programmet kan vrida och zooma bilden automatiskt till "rätt" läge [6].
- Om vi vill kontrollera hur t.ex. länsgränser sammanfaller kan vi zooma in dessa och titta efter [7]. Här är DISGENS gräns den tunna röda medan kartbildens gräns är grön med punkter och streck i. Observera att inte alltid alla gränser överensstämmer på grund av ändringar mellan kartornas utgåvor och DISGENS gränser från 1989. Eventuellt kan en finjustering i rotation och/eller läge behövas.
- När vi är nöjda med bildens placering trycker vi på importpanelens knapp Spara. Om vi roterat bilden får vi först spara en kopia av bilden med originalbildens filnamn försett med ett avslutande "_rot". Därefter får vi i en ny dialog för kartbildens egenskaper ange benämning på kartbilden, eventuellt ändra på föreslagna zoomgränser och välja bildlager för kartbilden, i detta fall lämpligen i lager 4. Vi kan även lägga på en bildtext som kommer att visas i kartbildens vänstra nederkant. Kartbildens hörnpunkter i X- och Y-riktning har programmet räknat ut och skall inte ändras. [8].
- När vi trycker på Avsluta i importpanelen ligger kartbilden synlig på sin plats på grundkartan.

Import med rutnätet RT 90

Vi skall nu placera en skannad bild av Mjälldrunga 1:100 000.

- Välj kartvy så att Mjälldrunga fs i Herrljunga Kn syns.
- Hämta kartbild.
- Zooma in Mjälldrunga kyrka på bilden.
- Dra Mjälldrunga från ortpanelen och släpp den på Mjälldrunga kyrka (som ovan). Kartbilden fästs vid kyrkan.
- Zooma ut kartan så att församlingsgränserna på karta och bild blir synliga.
- Justera bildens zoom så att gränserna sammanfaller [9]. Observera att RT90 rutnät är mer exakt än kartbildens gränslinjer. Zooma in en koordinatruta och placera bilden så att grundkartans och bildens rutor sammanfaller. Nålen faller nu bort.
- Spara bilden (som ovan) och lägg den t.ex. i lager 3.

Importera karta på karta

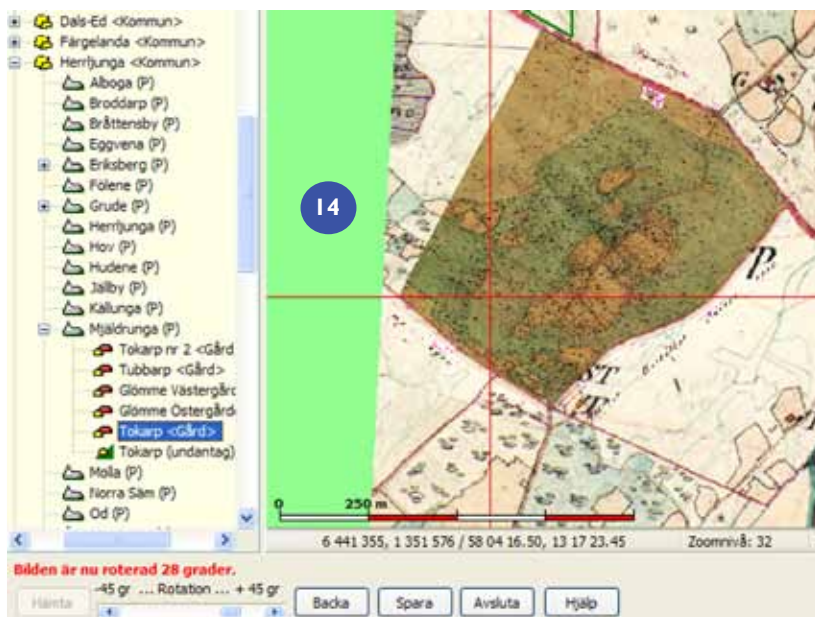
Vi har nu en bakgrundskarta över Tokarp, Mjälldrunga fs i skala 1:50 000 och i lager 3. På den vill vi nu placera ett utsnitt över Tokarp ur en häradsekonomisk karta från ca 1890.

- Placera och zooma in kartan med Tokarp i centrum.
- Hämta kartbilden.

- Dra orten Tokarp från trädet och släpp på gårdssymbolen.
- Zooma och vrid kartbilden tills gränser och vattendrag överensstämmer [10].
- Titta närmare på hur gårdarna ligger. Genom att trycka tangent 0 (noll) kan vi släcka och tända den importerade kartan så att vi kan jämföra existerande underlagskarta med den nya. Sätt t.ex. markören på en gårdssymbol och se om den fortfarande ligger rätt när vi släcker kartbilden. Finjustering kan behöva göras.
- Spara kartbilden i lämpligt lager, t.ex. i lager 2.

En roterad karta

Programmet hanterar bilder som är fyrkantiga och orienterade i nord-sydlig riktning. När vi vrider en bild uppstår därför kilar längs sidorna som vi inte vill se. Därför färgar programmet dessa ytor med en färg som tolkas som osynlig. Här ser du vad som hänt med den just inlagda roterade bilden [11].

Den "osynliga" färgen programmet använder kan vi också använda då vi vill retuschera en bild och göra vissa delar osynliga. I nästa exempel tar vi till detta knep!

Import av retuscherad karta

Den karta vi nu skall placera är en del av dokumentet för Laga Skifte över Tokarp från 1874 (karta med 72 sidor text) [12].

Kartan är omgiven av text och bildram. Först måste vi i ett bildprogram skära ut den del vi vill lägga in ovanpå vår Häradsekonomska karta och sedan retuschera med den transparenta turkosa färgen, RGB: 255, 0, 255 (#ff00ff). Det är "bara" att hålla ut färgen med hink-verktyget utanför kartytan och spara bilden [13]. Det är alltså denna bild vi importerar i DISGEN! Förloppet är nu välbekant:

- Placera kartan med Häradsekonomska kartan som bakgrund så att fastigheten Tokarp med omgivning är synlig.
- Hämta kartbilden.
- Vi drar Tokarp från ortpanelen till något av husen i Tokarp på kartbilden. Vrider, zoomar och flyttar tills vi är nöjda. Kartbilden är här vriden 28 grader [14].
- Spara bilden i lager 1.

Resultatet är faktiskt ganska imponerande. Många av de gamla gränserna till de olika markytorna i skifteshandlingen sammanfaller med dem i den senare Häradsekonomska kartan.

Vi vrider kartbilden i förhållande till grundkartan genom att använda rotationsreglaget. Klickar vi på ändpilarna vrider vi 0,1 grad, klickar vi innanför pilarna vrider vi 1,0 grad. Med reglaget i mitten väljer vi godtycklig vridning.

Glöm inte att du behöver ett medgivande från upphovsrättsinnehavaren till de kartbilder du publicerar i bokform och på internet!

De många husen har grupperats om i två gårdar, se "G" på Häradsekonomska kartan. Soldattorpet ligger orört. [15 & 16].

Import av foto

Slutligen kan vi dekorera med en bild från Tokarp. Resultatet kan bli som här, med Petter Olofssons levnadsbana från Ö. Glömme (röd stjärna för född), via V. Glömme och Tokarp till Undantaget (svart kors för död) [17].

Underlagskartornas placering

När du lagrat ett antal kartbilder är det bra att få en översikt över var de ligger och vilka inställningar de har tilldelats. Plocka fram *Lagerpanelen* och klicka i rutan framför *Visa Kartdata*. Då får du på grundkartan se var dina bilder är placerade och i vilka lager de är lagda. Dessutom ser du vilka zoomintervall de visas i och om eventuell bildtext används [18].

Välj underlagskartor

För att ändra kartbildens visningsläge plockar vi upp samma bakgrundsmeny som vid import av underlagskartor. Men vi klickar istället på *Välj underlagskartor*.

I denna bild [19] hittar vi också de olika kartorna vi lagt in. Några av dem ligger i vänster lista – som registrerade men dolda kartbilder. De kartbilder som ligger i den högra listan visas i kartfönstret. Genom att markera en kartbild och klicka på någon av pilknapparna i mitten flyttar du bilden mellan listorna. Markerar du en bild och klickar på *Ändra*, så kan du ändra innehållet på benämning, zoomgränser, lager och bildtext.

Visa underlagskartor

När vi plockar fram våra illustrativa och dekorativa gamla kartblad i DISGEN är det bra att enkelt kunna växla mellan de olika överlagrade bladen. Med *Lagerpanelens* boxar för *Underlagskartor* kan vi tillfälligt välja att släcka och tända de olika bildlagren [3].

Vi kan också göra motsvarande med tangenterna 1–4. Om du undrar vart en bild tog vägen behöver du bara flytta på kartan så kommer de med siffror släckta bildlagren fram igen.

Lycka till med dina historiska, och för den delen också moderna, underlagskartor i DISGEN 8.2!

I nästa nummer ger jag tips på hur vi lite tydligare kan visa hur släkten flyttat utomlands, i alla fall till/från grannländerna i norra Europa. 🐦

